

Sinan Laçiner: Sistemantik Yalan Siyaseti, Kom-ploculuk Ve Sol Politika

Posted on 07/11/2019

Sovyetler Birliđi'nin dağılması ve soğuk savaşın bitişinin ardından ABD'nin tek küresel efendi olarak kendi öncülüğünde Yeni Dünya Düzeni'nin zaferini ilan etmesi, egemen sınıflar açısından görece istikrarlı bir dönemin kapılarını açmış görünüyordu. Fakat bu çok uzun sürmedi ve 2000'lerin başlarından itibaren giderek hızlanan biçimde bu neoliberal hegemonyada çatlaklar belirmeye başladı. 2008 ekonomik krizi, Arap Baharı, darbeler, iç savaşlar ve artan kitlesel göçler, buna paralel biçimde yükselişe geçen ırkçılık ve göçmen düşmanlığı ile otoriter/despotik yönetimlerin yaygınlaşması, bu çatlakların görünür olduğu başlıca başlıklardı. Bu açıdan dünya, özellikle 2010'lardan itibaren yeni şeyler söylemek gereken bir altüst oluş süreci yaşamaya başladı.

Her altüst oluş süreci gibi bu da, kendisinin ve ürettiği sorunların açıklanabilmesi için yeni kavramların türetildiği veya eski kavramların güncellenip popüler dolaşıma sokulduğu bir lügati beraberinde getirdi. Sözelimi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana belki de hiç olmadığı kadar (yerli/yersiz) faşizm tartışıldı. Bir süredir daha isabetli bir kavram olarak -onu da yer yer gereksiz biçimde kullanmakla birlikte- popülizm (sağ popülizm, otoriter popülizm, neoliberal popülizm gibi) tartışıyoruz. Öte yandan ırkçılığı ve ayrımcılığı, güncel içerimleri de dahil edilmiş biçimiyle "nefret suçu" ve "nefret söylemi" adıyla ve sıkça konuşuyoruz.

YENİ BİR ÇAĞ MI?

Tümüyle bu döneme ait kavramlardan öne çıkanı ise "post-truth". Türkçeleştirilmiş biçimiyle

“hakikat sonrası”. Oxford sözlüğü tarafından 2016’da yılın İngilizce sözcüğü seçilen post truth, “nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu” olarak tanımlanıyor. Asıl mucidi olmasa da 2004 yılında yazdığı Post Truth Era (Hakikat Sonrası Çağ) adlı kitabıyla kavrama popülerlik kazandıran Ralph Keyes, hakikat sonrası gerçeğin sosyo-politik alanda önemini ve değerini yitirmesi ile belirlenen bir durumu açıklamak için kullanıyor. Buna göre, günümüzde açık kaynaklardan elde edilebilen somut bilgi ve enformasyon olarak gerçeklik önemsizleşmiş ve değer yitirmiş, bunun yerini inanç ve önkabuller almıştır. Başta politikacılar olmak üzere kamuoyunun şekillenmesine etki edebilen akademisyenler, uzmanlar, gazeteciler gibi kanaat önderleri, geçmişte olduğundan daha fazla yalana başvurmakta, bu yalanlar da bunlara inanmaya hazır topluluklar tarafından yeni medya ortamında bir çarpan etkisi yaratacak biçimde dolaşıma sokulmaktadır. Bu yapıda dolaşıma sokulan enformasyonun gerçeği değil inandırıcılığı ve işe yararlığı önemlidir.

Sistematik yalan siyaseti olarak post-truth politikanın sosyal medyanın neredeyse her eve, hatta “cebe” giren dolaşım ağı sayesinde nispeten daha etkili olabildiğini ve bu yanılla “yeni” bir boyut içerdiğini söylemek mümkünse de, özünde bir tür duygu ve inanç/iman çağında yaşamaya başladığımızı öne süren bu yaklaşım, bunun hemen öncesinde rasyonel bireylerin bilinçli tercihleriyle şekillenen ve yalana, hurafeye geçit vermeyen bir akıl çağında yaşadığımız gizil varsayımına dayanması bakımından problemlidir. Geçmişe ilişkin sorunlu ve hayli liberal bir nostaljiyi devreye sokması ve siyasal dejenerasyonun ve otoriterleşmenin faturasını nedense bir anda artık aklına başvurmayıp duygularıyla hareket etmeye karar vermiş sıradan bireye/halka çıkarması nedeniyle kavrama ihtiyatlı yaklaşmakta yarar var.[1]

Öte yandan bir hakikat sonrası çağ değilse de, Gramsci’nin ifadesiyle “eskinin ölmekte olduğu ama yeninin henüz doğmadığı” bir bunalım çağında, bir tür ara çağda yaşamakta olduğumuzu bir biçimde görüyoruz. Siyasal alanın yüzeyinde görülebene bakıldığında yaygın biçimde “demokrasi krizi” olarak açıklanmaya çalışılan ancak her bakımdan kapitalizmin krizi olarak görülmesi gereken bu buhranlı çağda yukarıdaki kavramlar, yalnızca küresel

ölçekte yaşanmakta olanı değil, bunun izdüşümü olan bir süreçten hayli sancılı biçimde geçmekte olan Türkiye'yi açıklamakta da bize yardımcı oluyor. Ancak hem çağın bütününe, hem de Türkiye'nin deneyimine ve bu deneyim çerçevesinde sol/sosyalist politikanın ürettiği yanıtlara bakarken yeni ve/veya popüler olmanın gücüyle kendisine ön sıralarda yer bulan bu kavramların yanına daha eski ama tamamlayıcı, kullanışlı ve merkezi başka bazı yardımcı kavramları da çağırmakta yarar var. Bunların başlıcalarından biri de “komplo zihniyeti”.

KOMPLO ZİHNIYETİ: TOPLUMUN FESAT TEORİSİ

En geniş anlamıyla komplo zihniyeti, toplumsal dünyada olup biten şeylerin, görünür siyasal/toplumsal failerin açıklanabilir mücadele ve eylemlerinin değil karanlık bazı kişi ve odakların gizli (ve özellikle gizlenen) entrikalarının sonucu olduğuna dair yaklaşımlar bütünü olarak tanımlanabilir. “Saf vatandaş” görünür olana bakakalmışken külyutmaz komplo teorisyenlerinin gözünden kaçmayan gizli entrikalara yapılan bu vurgu nedeniyle konu üzerine çalışan isimlerden Pakistanlı toplumbilimci Hamza Alavi, bu yaklaşımlar bütününe “toplumun fesat teorisi” demiştir. Fesadın kaynağı olan karanlık odaklar, oldukça az sayıda kişiden oluşan, çoğu kez kişisel ilişkilerle birbirine bağlı ve sürekli iletişim halinde, kendi içinde su sızdırmaz bir bütünlük ve uyum içerisinde ve gizli emelleri açık edilmezse her şeyi yapmaya muktedir güç sahipleri olarak tasavvur edilir. Komplo teorisyenleri işte tam bu noktada ortaya çıkıp her nasılsa edindikleri bu çok gizli sırları açık ederek “oyunu bozarlar”.

Komplo teorilerinin dayandığı bu basit dizge, aynı zamanda bu zihniyetin gücünün de kaynağıdır. Zira herhangi bir komplo teorisi oluşturmak veya oluşturulmuş bu tip bir teoriyi kavramak, hiçbir zihinsel emek süreci, araştırmacı bir çaba veya bilgelik gerektirmez. Toplumsal dünyanın karmaşık (ve giderek daha da karmaşıklaşan) yapısı karşısında kolay bir anlam çerçevesi arayan bireyler, kendi zihinsel yönelimlerine ve toplumsal varoluşlarına uygun düştüğü ölçüde bu anlatıların hiçbir zahmet talep etmeyen çağrısına hemen ayak

uydurabilir.

Komplo zihniyeti ile uğraşmanın, içerdiği bu basitliğin dışında da güçlükleri var. İlgili yazısında John Molyneux bu güçlükleri şöyle ifade ediyor: “[Güçlüklerden biri, bu teorilerin] çok fazla olması; dolayısıyla bir teoriye inandırıcı bir cevap üretir üretmez, bir diğeri onun yerini almak üzere öne çıkıyor. Bir diğeri güçlük ise, ne kadar saçma olursa olsun, bir komplo teorisini çürütmek için gereken çaba ve bilginin epeyce fazla olması. Örneğin, piramitleri uzaylıların yaptığı teorisini çürütmeyi bir deneyin. Üçüncü zorluk, Marksist bir analiz ile bir komplo teorisi arasındaki farkın, Marksistlerin komploların var olmadığını düşünmelerinden kaynaklanmaması. Aksine, telefonların dinlenmesi olayında ya da Irak savaşı konusunda halkın yanlış yönlendirilmesinde gördüğümüz gibi, siyasetçiler, işadamları, medya, polis vb. zaman zaman komplolar kurar.” Yazının amacı açısından çok önemli olan bu noktaya, yazının sonunda tekrar değineceğim.

Komplo zihniyetinin güncel önemi ve kullanışlılığı, yazının başında anılan popülizm, nefret suçu/söylemi ve post-truth gibi daha popüler kavramların hepsi ile güçlü kesişim noktaları olmasından da kaynaklanıyor. Sözelimi “halk” veya “millet” adıyla sınıfsal muhtevası görünmez kılınarak kitlelerin bir liderin öncülüğünde ve belirli siyasal hedefler doğrultusunda konsolide edilmesi olarak otoriter/sağ popülist siyaset, “büyük resmi” açık eden komplo anlatıları olmaksızın herhalde başarılı olamazdı. Aynı şekilde ABD’den Rusya’ya, çeşitli Orta Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye kadar popülist liderlikler kendi seçmenlerine “yeniden büyük” olmayı, eski ihtişamlı zamanları yeniden yaratmayı vaadederken bunun gerçekleşmesinin önündeki engeller olarak dış ve onun uzantısı iç komplo odaklarını hedef göstererek içerideki alanı düzlemek için bu tür anlatılara bir nevi muhtaçtır. Bu, her köşeyi sarmış karanlık odaklara karşı güçlü liderin etrafında kenetlenilmezse çok kötü şeyler olabileceğini ima eden korku anlatılarının da temelidir. Zira komplo teorilerinin yukarıda anılan basit yapısının dışında bir önemli işlevi de, “kapıdaki tehlike” karşısında kitleleri bütünleştirmesidir.

Diğer yandan hemen her komplo teorisinin merkezinde güçlü bir milliyetçilik ve hatta ırkçılık yer alır. Dolayısıyla nefret söylemi de komplo anlatılarının olmazsa olmazıdır. Bunların içinde kuşkusuz en yaygın olanı, “dünyayı yöneten Yahudiler” teması ile antisemitizmdir. İslam coğrafyasında daha yaygın olsa da hemen her yerde alıcısı olan ve hiç eskimeyen bu kurgunun tahtı, son dönemde özellikle batıda İslam ve göçmen düşmanı anlatılarca biraz sarsılıyor. Trump ve daha pek çok sağ popülist liderlik, bu temaya dayalı komplo anlatılarına sıkça vurgu yaparak seçiliyor veya siyasal konumunu koruyor. Bunun dışında da ulusa yönelmiş büyük ve gizli komplonun maşaları olarak ülkeden ülkeye değişen düşman etnisiteler (sözgelimi bizde Ermeniler, Kürtler, Rumlar) hatta “ahlak ve maneviyat bozucu” olarak kendilerine görev verilmiş feminist kadınlar ve LGBTİ gibi cinsel kimlik ve yönelim grupları, komplo anlatılarının nefret objesi olarak sıkça kullanılıyor.

Komplo zihniyetinin “post-truth” adıyla maruf sistematik yalan siyasetiyle bağı da çok doğrudan. Zira üretilip dolaşıma sokulan bu çarpıtılmış enformasyon kümelerinin önemli bir kısmı çoğu kez, verili bir komplo anlatısına kanıt teşkil etmek gibi bir işlev tasarımına sahip. Enformasyonu çarpıtarak veya yoktan kurarak “bakın, gördünüz mü” duygusu yaratacak delil parçacıkları üretmeden hiçbir komplo anlatısı kendisine güçlü bir zemin oluşturamaz. “Piramitleri uzaylılar yaptı” veya “uzaylılar dünyayı işgal edecek” diyorsanız, havada salınan birkaç UFO göstermeniz gerekir. Bunun da ötesinde her ikisi de sahici bir hakikat kaygısını/arayışını devre dışı bırakarak, yatırımını ona inanmaya hazır kitlelerin duygularına yönlendirir.

Bunun yanı sıra komplocu düşünüş biçiminin modern siyasal tarihin bütününe derinlemesine nüfuz etmiş, dolayısıyla hiç yeni olmadığı gibi yükseliş/düşüş evreleri ile dönemselleştirmeye de elvermeyen tümtarihsel yaygınlığı onu ayrıca önemli kılıyor. Yaygınlık düzeyinin coğrafi yayılımı hakkında, somut araştırma bulgularına sahip olmadığımız için bir şey söylemek güç. Burjuva demokratik siyasal kurumların daha erken bir evrede geliştiği ve örgütlülük seviyesi daha yüksek olan Batı toplumlarına nazaran siyasetin çok sınırlı sayıda elitler tarafından yürütülen bir faaliyet olduğu, geniş halk kesimlerinin siyasal alana nüfuz etme kapasitesinin

sınırlı ve demokratik siyasal kültürü zayıf toplumlarda daha yaygın olduğu tahmin edilse de, Batı'daki daha köklü demokrasi ve rasyonel düşünüş mirasının komplo zihniyetine ket vurmak için hiç de yeterli olmadığını göstermek için elimizde fazlasıyla veri var.

Komplo teorilerinin verili bir düzenin devamlılığını sağlayacak rıza zeminini oluşturmak veya muhafaza etmek adına tüm dünyada egemenler tarafından kullanılan etkili bir ideolojik silah olduğunu sanırım göstermiş olduk. Bu olgu, siyaseti ezilenden alınan rıza ile ama egemenlerin/ezenlerin çıkarları doğrultusunda, aslen onların temsilcileri olarak yapan milliyetçi/muhafazakâr siyasetlerin, komplocu zihniyetin aslî birikim alanı ve en mümbit zemini olduğunu da gösterir. Zaten eşitlik fikrinin temelden reddine dayalı sağ siyasal tasavvur, rızasını talep ettiği ezilenlerin özne konumunu ve siyasal eşitliğini de kabul etmediği için onlarla ilişkisini bir vekâlet, dolayısıyla vesayet ve tabiyet ilişkisi olarak kurar. "Ayaklar baş olmaz" ama o ayaklara, kendilerine verecekleri destek karşılığında tehlikelere karşı koruma vaadeder. Bu koruma vaadinin siyaseten işe yararlığı, tehlikeyi ve "düşman" imgesini inandırıcı kılma ve kendisini de tehlikenin farkında ve onu savuşturmaya muktedir yegâne siyasal güç olarak konumlandırabilme yeteneğine bağlıdır. Ezenle ezilenin "aynı gemide" birliğine dayalı bu çarpık siyasal tasavvurun o yeteneği gösterebilmesi de komplocu kurgularla doğrudan ilintilidir. Bu bakımdan komplocu zihniyet ezilenler açısından zehirlidir ve kendisini ezilenlerden yana konumlandıran ve o ezilenlerin kendi kaderinin belirleyicisi, kendi tarihinin yapıcısı olarak özne konumunu tanıyan sol/sosyalist düşünüş, tam da bu nedenlerle komplocu zihin kalıplarından uzak durmalıdır.

YENILGI GARANTILI YOL: SOL KOMPLOCULUK

Ne var ki bu gerçeklik, komplo zihniyetinin egemenler ve onun sistem içi/sağ siyasal temsilcilerine özgü, yalnızca onlar tarafından başvuru olan bir zihin kalıbı olduğunu düşündürmemeli. Maalesef hem dünyada hem de Türkiye'de kendisini sistem karşıtı hareketler ve/veya sol siyaset içinde tanımlayan çok çeşitli kesimlerin kendi komplocu

önergelerini üretip yayabildiğini veya kendi özgül siyasal konumlanmasına uygun bulduğu komplo teorilerine inanmaya teşne olabildiğini görüyoruz. Stalinist rejimlerdeki işçi veya öğrenci ayaklanmalarını rejimin karakterine dönük bir halk ayaklanması, hatta hiç değilse haklı yanları da olabilecek bir itiraz olarak görmek yerine “CIA tertibi” olduğuna kolayca iman eden “solculuk”, herhalde bunun dünyadaki en tipik örneğidir.

Türkiye’de ise sorunun çapı çok daha büyük görünüyor. Mevcut iktidar yapısını başından itibaren hastalıklı konspiratif kurgular çerçevesinde değerlendiren, bu kurgulara başvururken en utanç verici düzeyde ırkçılığa yönelmekten yüksünmeyen ulusalcılığı, normal koşullarda elbette sosyalistlerden ve Kürt hareketinden ayrı değerlendirmek gerekir. Ne var ki bir ölçüde bu iktidar yapısının zayıf ve kestirmeci değerlendirmelerinin de kolaylaştırıcı etkisiyle güç ve nüfuz alanını genişleten iktidar yapısına karşı biriken öfkenin özellikle seçim dönemlerinde muhalif yapıları iktidar karşıtlığı zemininde gevşek de olsa bütünleştirmesinin, ulusalcı tepkisellikten kaynaklanan bu tür zehirli fikirlerin az ya da çok sola da tesir etmesi gibi bir sonuca yol açtığı görülüyor.

Sözgelimi, ülkesindeki iç savaştan kaçıp Türkiye’ye sığınmış Suriyelilerin kitlesel olarak vatandaş yapıp onlara AKP için oy kullandırılacağı iddiası, ulusalcıların kurgulayıp son birkaç seçimdir dolaşıma soktuğu maalesef çok popüler bir komplo teorisi olsa da, içerdiği ırkçılıkla birlikte bunun kimi sol çevrelerde de “muhalafet” adına kullanıldığı görüldü. Daha ilginç olanları ise 24 Haziran seçim günü ve gecesinde üretilenlerdi. Belirli sandıklarda mürekkebi kaybolan mühür kullanıldığından Erdoğan’ın aslında seçimi kaybettiği fakat diğer adayları tehdit ederek sonucu manipüle ettiğine, çeşitli YSK üyelerinin baskı ve usulsüzlükler karşısında istifa ettiğinden devletin sistemli biçimde iç savaş hazırlığı yaptığını varana kadar türlü komplo senaryosu dolaşıma sokuldu ve akıl almayacak kadar gerçeklikle bağlantısı kopuk bu senaryolar, şu ya da bu ölçüde solda da karşılık buldu.

Yukarıda John Molyneux’den alıntıyla da ifade edildiği üzere, Marksistler komplo diye bir şeyin olmadığını öne sürmez. Komplolar, entrikalar, gizli planlar elbette vardır ve değişen

derecelerde hayatımıza etki ederler. Basitçe bilgi toplamak için değil, doğrudan bu işle uğraşmak üzere her devlet dev bütçelerle çalışan istihbarat teşkilatları oluşturur ve bunları etkin biçimde kullanmaya çalışır. Ne var ki bu gerçekliğe toplumun işleyişi ve siyasal gidışat bakımından hak ettiğinden daha fazla önem atfederek üstesinden gelmekte zorlanılan her karmaşık durumu veri sahibi veya tanık olmadığımız bir gizli tertibe bağlama tutumu, sosyalist siyaset açısından kabul edilemez.

Meselenin doğru anlaşılması bakımından belirtmekte yarar var: Hukuk/kural tanımazlıkta ülke tarihinin en karanlık evreleriyle kıyaslanabilecek, iktidarını koruyabilmek için giriştiği işlerde herhangi bir ahlaki rezervi de bulunmadığını çok kereler göstermiş, devletin tüm imkânlarını kendi siyasal hedefleri için kullanan, hatta seferber eden böylesine dejenere ve zorba bir iktidar yapısının asla hileye, entrikaya başvurmayacağını öne sürecek değiliz. Ancak OHAL koşullarında (ve baskın) seçim yapılması, meclisin üçüncü büyük partisi HDP'nin terörle eşleştirilerek siyaset yapmasının engellenmesi, cumhurbaşkanı aday Selahattin Demirtaş'ın uzun süredir hukuksuzca atıldığı cezaevinde olması ve seçim çalışmasını buradan yürütmesi, kamu bankalarının da marifetiyle tümüyle kontrol altına alınarak iktidarın havuzuna dönüştürülen anaakım medya kuruluşlarının yanı sıra kamu yayıncısı TRT'nin de muhalif hiçbir sese yer verilmeyen bir propaganda aygıtı haline gelmesi, yargısal erkin neredeyse tümüyle bu doğrultuda araçsallaştırılmış olması gibi seçim sonuçlarına da etki ettiği çok açık ve gözümüzün önünde gerçekleşen, somut, belgeli olgular varken, buradan demokrasi yanlısı ve özgürlükçü bir itiraz yükseltmek yerine gizli bir takım mahfillerde tezgâhlandığı öne sürülen ve öne sürenin bilinmediği sisli bir takım entrikalar üzerinden komplo zihniyetine yatırım yapmak siyasal aczdir. Bu aczin gerisinde "sistemantik yalan, ırkçı nefret ve komplocu zihin düşmanıma kazandırıyor bana da kazandırır" gibi bir önvarsayım varsa, bu sosyalist bir çözüm formülü olmayacağı gibi aynı zamanda taklidin aslına sunduğu bir hizmettir.

24 Haziran seçimlerinin sonunda Erdoğan merkezli iktidar yapısının, önemli bir kesimi dar gelirli ve yoksullardan oluşan geniş kitlelerin rızasını bir kez daha aldığını ve sonuçlar

bütününün Türkiye toplumunun bugünkü siyasal eğilimlerini yansıttığını kabul etmek gerekir. Bundan sonra yapılması gereken, ezenlerle ezilenleri aynı gemiye yerleştiren egemen fikirlerin yanı sıra güç kazandığı görülen ırkçı, milliyetçi, militarist “fikir”lere ve sistemin geçmişe referansla restore edilip “normalleştirilmesi” dışında önerisi olmadığı görülen “çare”lere karşı eşitlik, özgürlük ve barış odaklı bir siyasetin kurulması, rızanın buradan yana kazanılmasıdır. Bu kazanımı sağlayacak siyaset dili, elbette kendini gizli ve kudretli bir takım siyasal aktörlerin oyun alanında cereyan eden soyut konspiratif kurgulara değil, ezilenlerin günlük, yakıcı ve somut gerçekliğine dayandırmak zorundadır.

Kaynak: altust.org